

Kommunikatsioonist ja kontaktidest Läänemere piirkonnas islandlaste saa- gade andmetel

Kristel Zilmer

Islandlaste saagade üldiseloostus ja uurimis- metoodika

Islandlaste saagad (islandi keeles *Íslendingasögur*, inglise keeles *Sagas of Icelanders*) moodustavad osa Islandi rikkalikust saagakirjandusest. Anonüümsete autorite poolt kirjutatud jutustustes keskendutakse islandlaste elu-olule põhiliselt ajavahemikul umbes 930–1030, mida seetõttu on hakatud kutsuma saagaajastuks (*söguöld*); sissejuhatavalt heidavad paljud saagad tagasipilgu Islandi asustamisperioodile aastail 870–930. Islandlaste saagades on seega tähelepanu all islandi perekonnad läbi aegade ning olulise informatsioonina kirjeldatakse saagategelaste sugupuid. Seetõttu kasutatakse nende iseloomustamiseks inglise keeles veel terminit *Family Sagas*, st “sugukonnasaagad”. Tänu oma populaarsusele peetakse üldises kõnepruugis vana-islandi saagadest rääkides sageli silmas just islandlaste saagaid.

Artikli põhieesmärgiks on analüüsida, kuidas islandlaste saagades kujutatakse erinevate regioonide vahelist kommunikatsiooni ja kontakte Läänemere piirkonna näitel. Huviobjekt on just nimelt islandlaste saagades toodud andmestik – ja seda mitmel põhjusel. Tegemist on saagadega, mille fookuses on Islandi kohalik traditsioon ja sealse ühiskonna erinevad ajaloolised komponendid. Ja kuigi saagade põhi-

sündmustik on seotud eeskätt Islandiga – ning teatud määral ka Norraga – leidub neis ühtlasi viiteid rohketele reisisihtpunktidele. Siinse uurimuse seisukohast moodustavad islandlaste saagad seega omanäolise allikmaterjali, kuna nende kaudu on võimalik analüüsida pilti, mis kujunes välja islandlaste oma kogukonna ajaloo kujutamise raamistikus; näeme, kuidas n-ö argielulisse Islandi konteksti on saagades sulandunud erinevad traditsioonis talletatud teadmised, näiteks viited omaaegsete islandlaste rännakutele.

Siinkohal tuleb täpsustada, et saagakirjanduse uurimisel on islandlaste saagasid mõnikord käsitletud teistest saagadest (nt kuningasaagadest, kaasaajasaagadest, muinas-ajasaagadest jmt) väga selgepiiriliselt eristatud žanrina. Niisugune lähenemine pole päris õigustatud, kuna puudub alus eeldamaks, et meie tänapäevane klassifikatsioon vastab üks-üheselt situatsioonile saagade tekkeajastul. Enamik neist saagadest, mida teame islandlaste saagadena, kirjutati arvatavasti 13. sajandi jooksul, mõned hilisemad umbes 14. sajandi keskpaiku (Kristjánsson 1997: 217). Säilinud pärgamentkäsikirjad on koopiad valdavalt 14.–16. sajandist, kui välja arvata üksikud 13. sajandi teisest poolest pärinevad fragmendid; paberkäsikirjad on aga pärit veelgi hilisemast ajast (Ólason 1998: 18 jj). Mitmete saagade puhul võivad piirjooned, mis peaksid määratlema nende žanrikuuluvust, osutada ähmasteks, mis viitab saagakirjanduse komplitseeritumale loomusele. Samuti peame arvesse võtma saagaautorite seotust varasema suulise traditsiooniga.

Eeltoodu põhjal tuleks seega hoiduda vaid kindlatele žanritunnusetele tuginevast argumentatsioonist – see ei välista aga võimalust leida vaatlusaluste saagade vahel mitmeid ühisomadusi. Nõnda on islandlaste saagasid siiski võimalik käsitleda kui saagakirjanduse üht eriharu, mille põhilised tunnusjooned ei oma samasugust kaalu teistes islandi saagades ja lugudes (Ólason 1998: 18). Tekstikogum, millest antud uurimus lähtub, koosneb 39-st vana-islandikeelses allikakriitilises kogumikeserias *Íslenzk Fornrit* avaldatud saagast.¹

Kui kõrvutada islandlaste saagasid teiste saagadega, näiteks kuningasaagadega (*konungasögur*) – mis sageli sisaldavad mitmekesis-

---

¹ Täiendava uurimismaterjalina on kaasatud samas seerias ilmunud “islandlaste jutud” (*Íslendinga þættir*) – saagadest lühemad ja sageli lihtsama süžeeega lood, mis käsitlevad sama perioodi ja temaatikat. Säilinud on nii iseseisvaid kui ka suuremate saagade koostisse kuuluvaid islandlaste jutte.

maid andmeid erinevate regioonide ja reisisihtide kohta – siis tuleb rõhutada, et viimased keskenduvad eelkõige Norra ja Taani kuningate ajaloo tõlgendamisele. Leidub koguni seisukohti, mille kohaselt kuningasaagad kirjutatigi Norra kuningate jaoks, ehk isegi nende otsesel tellimusel (Tucker 1989: 3 jj). Nõnda erinevadki nad oma põhilustelt islandlaste saagadest, mida demonstreerivad ka mõned stilistilised erinevused – näiteks võivad sarnased motiivid saagade üldstruktuuris kanda teistsugust rolli.

Kokkuvõtvalt võib märkida, et kui ühest küljest jäävadki islandlaste saagade käsitlused mõnede reisipiirkondade osas juhuslikumat laadi, pole siiski põhjust neid alahinnata, sest just neis saagades leidub mõningaid iseäranis huvitavaid ja tähelepanuväärseid motiivikäsitlusi.² Islandlaste saagades rändavad kangelased ringi nii lähemal kui kaugemal – sh ka Läänemere äärsetel aladel – ning neil rännakutel on saagakontekstis oma kindel tähendus. Saagades toodud vasta-va andmestiku vaatlemisel lähtumegi kahest tasandist, keskendudes ühelt poolt nende semantilisele funktsioonile saagastruktuuris, teisalt aga kultuuriajaloolisele tähendusele. Analüüsi täiendab teoreetiline arutelu teemal, kuid võrd saab mitmesuguste saaga vormielementide käsitlust ühendada uurimustega nende võimalikust ajaloolisest taustast. Meie esialgseks järelduseks on, et teatud määral võib islandlaste saagasid pidada saagaajastust pärinevaid kogemusi edasikandvateks allikateks.

Iseloomustamaks islandlaste saagade ettekujutusi kommunikatsioonist, tuleb kõigepealt täpsustada, mida selle all mõista. Kommunikatsioonist rääkides peame silmas mitmesugust laadi kontakte erinevaid piirkondi/ rahvusi esindavate inimeste vahel – nii nagu saagad neid määratlevad ning kirjeldavad. Rõhutada tuleb just seda, et lähtealuseks on saagade loodud pilt kontaktidest. Järgmise sammuna vaadeldakse selle pildi komponente mh ajaloolises perspektiivis.

Diskussioon saagade kirjanduslikkuse vs ajaloolisuse teemadel on olnud traditsioonilise saagauurimuse üheks põhiküsimuseks. Algselt vaadeldi saagasid kui kindla perioodi (st umbes 870–1030) tõepäraseid

---

² Kui uurimiseesmärgiks seada üldisema pildi saavutamine saagakirjanduse andmestikust erinevate alade (nt Läänemere piirkonna) kohta, siis tuleb loomulikult vaatluse alla võtta ka kuningasaagad. Ajalisi ja temaatilisi raame laiendades oleks samuti huvitav vaadelda nn muinasajasaagades (*fornaldarsögur*) toodud hoopis fantastilisemaid kirjeldusi.

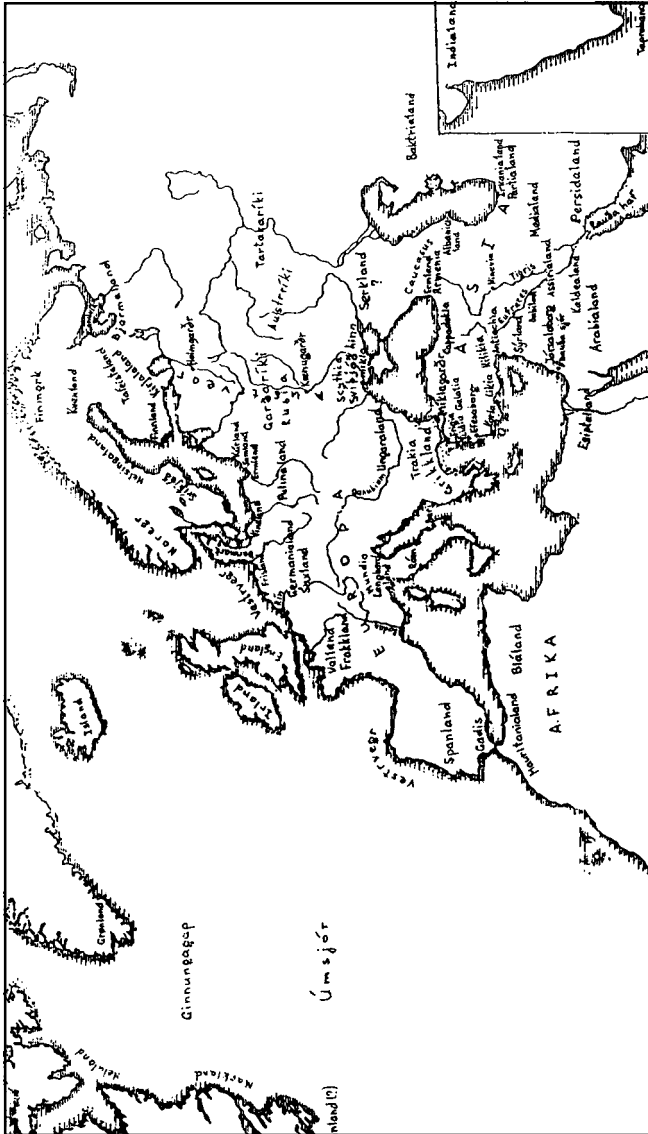
ajalooallikaid, seejärel võeti suund saagade kui kirjandusliku materjali uurimisele. Uuemal ajal on kaalu omandanud kultuuriajaloolised ja antropoloogilised lähenemised, mis muuhulgas tõlgendavad saagaid kirjapanemisajastu (13. ja 14. sajandi) mentaliteedi väljendustena.

Traditsioonilist saagateadust kritiseerides on märgitud, et sel pole õnnestunud selgitada, miks islandlaste saagad – juhul, kui nad on kirjanduslikud tööd – mõjuvad siiski ajalooliselt, nagu ka seda, miks nad – juhul, kui tegemist on hoopis ajalooliste ülestähendustega – rakendavad erinevaid poetilisi tehnikaid ja väljendusviise (Meulengracht Sørensen 1992: 33). Meulengracht Sørensen selgitab, et saagaid saab uurida mitmel pinnal:

They are accounts of events that took place in a previous culture and as such are appropriate objects for historical and anthropological study, but they are also narrative presentations of that past and therefore suitable objects for literary analysis and interpretation. (Ibid.).

Nad kirjeldavad sündmusi, mis toimusid varasemas kultuuri kontekstis, ja sobivad sel viisil ajaloolisteks ja antropoloogilisteks uurimisobjektideks, kuid nad on samas ka selle möödani ku narratiivsed kujutised ja seetõttu paslikud kirjanduslikuks analüüsiks ning tõlgenduseks.

Sellest tulenevalt soovitatakse saagade uurimisel loobuda must-valgest vastandusest ajalooliste faktide ja fiktsiooni vahel ning vaadelda saagaid kui tegelikkuse ja fantaasia sümbioosi. Meie valik seisneb selles, kuidas erinevaid lähenemisi ühendada ning käsitleda saagaid üheaegselt nii realistlikult mõjuvate kirjeldustena kui sellesama reaalsuse tõlgendustena (Meulengracht Sørensen 1992: 28). Iseloomustades saagaid kui kompleksse protsessi tuletisi, milles dünaamiliselt põimuvad erinevad ajastud ning reaalsus ja väljamõeldis, ilmneb, et saagade uurimisel ähmastuvad piirjooned erinevate distsipliinide vahel ning neid on põhjust omavahel kombineerida. Vastavat lähene mist rakendataksegi käesolevas uurimuses, mille käigus saagaid analüüsitakse nii kindlate tekstielementide kui ka nende võimaliku ajaloolise taustsüsteemi tasandil.

Joonis 1. Viikingite maailma kaart. E. Melnikova. *The Eastern World of the Vikings. Eight Essays about Scandinavia and Eastern Europe in the Early Middle Ages.* 1996.

Islandlaste saagade andmestik Läänemere alade kohta

Islandlaste saagades leidub viiteid paikadele, kuhu rännakud islandlasi viisid – nende põhjal võiks kokku panna kaardi maailmast, mis saagakirjutajatele teada oli ning mille juured ulatusid eelnevate sugupõlvede kogutud tarkuste aega. Siinse analüüsi seisukohalt on oluline, et niisugused osutused demonstreerivad saagategelaste pidevaid kontakte erinevate piirkondadega ning loovad samas kirjeldatud sündmuste ja ettevõtmiste jaoks füüsilise raamistiku. Saagade kohati küllalt spetsiifiline toponüümia mõjub kinnituseks nende realistlikele taotlustele sõltumata sellest, milline on kohanimedega raamistatud jutustuse tegelik sisu.

Meie põhitähelepanu all on need juhud, mil islandlaste saagades mainitakse Läänemere piirkonda – saagades toodud viited osutavad erinevates suundades kulgevatele reisimarsruutidele.

Artikkel tutvustab eeskätt kohanimedega valimikku, kuid tuleb meele pidada, et leidub ka teist laadi viiteid. Arutlust ilmestavad iseloomulikud näitetekstid, materjali piiritlemise huvides pärinevad tsitaadid enamjaolt kahest tuntumast islandlaste saagast: *Egils saga Skalla-Grímssonar* (Egilli saaga, ES) ja *Brennu-Njáls saga* (Njállsi saaga, NS).

Alustame katkendiga, kus mainitakse Thórólfr ja Egilli viikingirekte:

En er vár kom eptir vetr þann, þá búask þeir Þórólfr ok Egill enn at fara í víking; en er þeir váru búnir, þá halda þeir enn í Austrvegr. En er þeir koma í Víkina, þá sigla þeir suðr fyrir Jótland ok herja þar, ok þá fara þeir til Fríslands ok dveljask mjök lengi um sumarit, en þá halda þeir enn aptr til Danmerkr. (ES 49. ptk, Íslenzk Fornrit II, 126).

Ja kui pärast talve kevad tuli, valmistusid Thórólfr ja Egill taas viikingit sõitma; ning kui nad valmis said, võtsid nad uuesti suuna Idateele (Austrvegr – Läänemere idapoolsed alad). Aga kui nad jõudsid Viki (Vík – Oslofjordi piirkond), seilasid nad lõunasse Jüütimaa (Jótland) suunas ning rüüstasid seal, ja siis sõitsid nad Friisimaale (Frísland) ja peatusid seal suurema osa suvest, ning siis suundusid nad tagasi Taani (Danmörk).³

Kõnealuses saagalõigus kavatsevad Thórólfr ja Egill suunduda Ida-teele, kuid nende plaanid muutuvad mõnevõrra. Toponüümi *Austrvegr* on saagasid aluseks võttes kõige sagedamini tõlgendatud kui koondnimetust Läänemere idaranniku aladele, mis võisid olla eraldi reisihiiks või siis moodustada läbisõidupiirkonna kaugemale itta kulgevatel retkedel. Varasemas staadiumis – mida esindavad skaldiluule, skandinaavia ruunikirjad, aga ka varased kuningasaagad – seostus *Austrvegr* laialdasemate aladega – ehk siis reisitsooniga, mis ulatus Läänemere rannikualadelt Bütsantsini välja (Jackson 1991: 231). Viide Idateele jääb kõigis nimetatud allikates enamasti üldiseks, andes nii-öelda kätte vaid suuna, ent tutvustamata täpseid sündmuspaiku. Islandlaste saagades on seda kasutatud kaheteistkümnel korral, neist kolmel juhul ühe ja sama retke raames. Läänemerd, mille tähistuseks on *Eystrasalt*, mainitakse islandlaste saagades otsesõnu ühel korral – *Gunnarssaga Keldugnúpsfíflsi* ühes säilinud versioonis.

Ülaltoodud sündmustiku raames leiavad nimetamist veel näiteks *Jótländ* (Jüütimaa) ja *Danmörk* (Taani). Taani näol on tegemist ühe populaarseima regiooniga – seda nii Läänemere piirkonda kui saagade üldist “maailmakaarti” silmas pidades. See on ka igati loomulik, kui arvestada, et paljud saagakangelaste reisid lähtuvad lähedalasuvast Norrast. Islandilt lahkutakse Norra kuningate või ülikute teenistusse ning Norrast kujuneb seejärel baas edasisteks rännakuteks. Toponüümi *Danmörk* kohtame islandlaste saagades enam kui sajal juhul. Lisaks viidatakse mitmetele aladele/paikadele, mida tänapäeval samuti Taaniga seostame, nagu siinsamas näites toodud *Jótländ*. Paaril korral osutavad saagad tollasele tuntud kauba- ja käsitöökusele *Heiðabær* (Jüüti poolsaare kaguosas, tänapäeva Schleswigi lähistel asuv Hedeby). Siinkohal tuleb aga rõhutada, et isegi neil juhtudel, kui saagades kasutatakse kohanimesid, mille tõlgendusega ei teki probleeme ning mida meil on kerge ühendusse viia mõningal määral kohandatud tänapäevaste kohanimedega, ei ole tegelik ajalooline poliitilis-geograafiline taustsüsteem sugugi nõnda hõlpsasti haaratav. Juba eelnimetatud *Danmörk* tekitab erinevate ajastuste kontekstis suuri diskussioone; näiteks on raske määratleda Taani riigi suurust ja piire saagaajastul.

---

³ Siin ja edaspidi autori tõlge, eesmärgiks lähedus saagatekstile. Isikunimed on esitatud originaalilähedaselt mõningate ortograafiliste kohandustega. Kohanimede puhul on ära toodud eesti traditsioonis levinud nimetused, sulgudes on esitatud algvorm ning vajadusel lisatud täiendav selgitus.

Sama kehtib nüüdisaja Rootsi aladega seotud saagatoponüümide osas, nagu näiteks *Svíþjóð* / *Svíaveldi* ja *Gautland* – kumbagi nime-tust leiame islandlaste saagadest enam kui kolmekümnel korral. Saagakontekstis eristatakse niimoodi kaht tollast põhipiirkonda: Svealandi (Svitjodi) ja Götalandi. Samas võib *Svíaveldi* esineda ka üldisemas tähenduses, hõlmates mõlemat eelnimetatud piirkonda. Götalandist rääkides tehakse lisaks mõnikord vahet selle ida- ja lääneosal. Njállis saagas viidatakse Götalandi idaosale, samas lõigus on ära toodud veel paar kohanime, mida võib identifitseerida erinevate Rootsi paikadega:

Atli hét maðr; hann var son Arnviðar jarls ór Gautlandi inu eystra. Hann var hermaðr mikill ok lá úti austr í Leginum; hann hafði átta skip. Faðir hans hafði haldit sköttum fyrir Hákonu Adalsteinsfóstra, ok stukku þeir feðgar til Gautlands ór Jamtalandi. Atli helt liðinu ór Leginum út um Stokkssund ok svá suðr til Danmerkr ok liggr úti í Eyrasundi. (NS 5. ptk, ÍF XII: 16–17).

Mehe nimi oli Atli; ta oli Arnvidri, Ida-Götalandi (eystra Gautland) jarli poeg. Ta oli suur sõdalane ja peatus idas Mälari järvel (Lögr), talle kuulus kaheksa laeva. Tema isa polnud tasunud maksu Hákon Adalsteinsfóstrile, ning isa-poega olid pagenud Jämtlandist (Jamtaland) Götalandi (Gautland). Atli võttis laevastikuga suuna Mälari järvelt (Lögr) läbi Stokkssundi (Stokkssund – tõenäoliselt tänapäeva Norrström) ja siis edasi lõunasse Taani (Danmörk) ning asus nüüd Öresundis (Eyrasund – Öresundi väin).

Vähem on islandlaste saagades nimetatud teisi tänapäeva Rootsi piirkondi, nagu näiteks *Vermaland* (Värmland, kümnel korral). Njállis saagas on kahel korral kõne all *Smálönd* – tõenäoliselt Lõuna-Rootsi Småland – mis on Gunnarri ja Kolskeggri sihtpunktiks Taanist itta suundudes. Edasi jätkub nende retk veelgi rohkem idapoole:

Þaðan heldu þeir suðr til Danmerkr ok þaðan austr í Smálönd ok höfðu jafnan sigr. Ekki heldu þeir aprt at hausti. Annat sumar heldu þeir til Rafala ok mættu þar víkingum ok börðusk þegar ok fengu sigr. Síðan heldu þeir austr til Eysýslu ok lágu þar nökkura hríð undir nesi einu. (NS 30. ptk, ÍF XII, 79).

Sealt võtsid nad suuna lõunasse Taani (Danmörk) ja sealt itta Smålandi (Smálönd) ning olid alati võidukad. Nad ei pöördunud

sügisel tagasi. Järgmisel suvel suundusid nad Rávalasse (Rafala), kohtasid seal viikingeid ja võitlesid kohe nendega ning said võidu. Seejärel suundusid nad itta Saaremaale (Eysýsla – Ösel, Saaremaa) ning peatusid seal mõnda aega ühe neeme taga.

Siinses saagakatkendis mainitakse ka Eestiga seonduvaid paiku. Kohanime *Rafala* on eestindatud Rávalaks – esmakordselt kasutatakse seega ajaloolises allikas toponüümi, mis 13. sajandi Põhja-Eestis oli muuhulgas kasutusel maakonna tähistusena, ent viitas ühtlasi ka väiksematele asulatele (Tarvel 1994: 59). *Eysýsla* osutab aga Saaremaale, mida skandinaavia traditsioonis tunneme Öseli nime all; vaadeldud Njállil saaga peatükis nimetatakse seda kahel korral. Sama saagalõik jätkub kirjeldusega, kuidas islandlased kohtavad saarel meest nimega Tófi, kes juhatab nad peidetud varanduse juurde. Gunnarr küsib, missugust tasu ta endale selle eest sooviks, mille peale Tófi vastab, et ta on taanlane ning sooviks pöörduda tagasi oma kaasmaalaste juurde. Gunnarr uurib samuti, mida teine siin Idateel teeb, mille peale Tófi selgitab, et ta rööviti viikingite poolt ning lasti Eysýsla saarel kaldale, kus ta sellest ajast saadik on viibinud. (Originaalis tekst: *Gunnarr spurði Tófa, hverju hann vildi, at hann launaði honum. Tófi svaraði: “Ek em danskr maðr at ætt, ok vilda ek, at þú flyttir mik til frænda minna.” Gunnarr spurði, hví hann væri í Austrvegi. “Ek var tekinn af víkingum,” segir Tófi, “ok var mér skotit hér á land í Eysýslu, ok hefi ek hér verit síðan.”* (NS 30. ptk, ÍF XII, 81–82)).

Siinkohal tuleks lisada, et võimalikele Eestiga seotud saagadele on uurijad tähelepanu pööranud varemgi, tuues lisaks islandlaste saagadele näiteid ka teistest, eeskätt kuningasaagadest. Eestiga otsesemalt või kaugemalt seotud saagakirjeldusi on nende allikate põhjal jagatud kolme kategooriasse: “Kõigepealt need episoodid, kus jutustatakse juhtumustest Idateel, täpsustamata sündmuspaiku, teiseks saagategelaste kokkupuuted Balti alade elanikega ja kolmandaks jutustused kohtumistest eestlastega või sündmustest Eestis.” (Alas 1999: 246). Islandlaste saagades on otseseid osutusi vähe; huvipakkuvamaid, kuid samas ebakindlaimaid andmeid võib leida teistest saagadest. Teemat on põhjalikumalt käsitletud Enn Tarvel artiklis, mis analüüsib Skandinaavia ja Baltimaade vahelisi sidemeid ajavahemikul 800–1227. Muuhulgas selgitab ta kuningasaagades esinevate koha- ja isikunieme identifitseerimisega seonduvaid probleeme ning mitmete levinud väidete paikapidamatust (Tarvel 1994: 61 jj). Tarvel järeldab, et andmed Baltimaade olustiku, topograafia ja ajalooliste isikute kohta

on harvad ning kaheldavad, ent huvi pakub üldinformatsioon rüüste- ja kaubaretkede toimumise kohta (Op. cit.: 64).

Niisuguse tähendusega on meie jaoks ka islandlaste saagades leiduvad vastavad viited, need äratavad huvi just Läänemere piirkonna üldise kuvandi seisukohast – rohkemat ei saagi 13. sajandi kohalikest traditsioonist lähtuvatelt saagakirjanikelt oodata. Episoodilised viited ja reaalne vahemaa aitavad ühtlasi selgitada, miks Läänemere äärsete aladega seotud kirjeldustesse lisanduvad mõnikord muinasjutulised motiivid, nagu näiteks lõik, mille leiame Njállis saaga 119. peatükist:

Porkell hákr hafði farit utan ok framit sik í öðrum löndum. Hann hafði drepit spellvirkja austr á Jamtaskógi; síðan fór hann austr í Svíþjóð ok fór til lags með Sørkvi karli, ok herjuðu þaðan í Austrveg. En fyrir austan Bálagarðssiðu átti Porkell at sækja þeim vatn eitt kveld; þá mœtti hann finngálkni ok varðisk því lengi, en svá lauk með þeim, at hann drap finngálknit. Þaðan fór hann austr í Adalsýslu; þar vá hann at flugdreka. Síðan fór hann aprt til Svíðjóðar ok þaðan til Nóregs ok út til Íslands. (NS 119. ptk, ÍF XII, 302–303).

Thorkell Latard (Thorkell hákr) oli välisilmas rännanud ning teistes maades silma paistnud. Ta oli tapnud ühe pahalase idapool Jämtlandi laanes (Jamtaskógr), seejärel sõitis ta itta Svealandi (Svíþjóð) ja sai seltsi Sörkvir Vanalt (Sörkvir karl), nad rüüstasid siis Idateel (Austrveg). Baalagardssiida rannikust (Bálagarðssiða – Edela-Soome rannik) idas pidi Thorkell ühel õhtul neile vett tooma; ja siis kohtas ta loominimest ning see võttis omajagu aega, ent läks nii, et ta tappis eluka. Sealt rändas ta itta Adalsyslasse (Adalsýsla – Lääne-Eesti), kus ta lõi lohe maha. Seejärel sõitis ta tagasi Svealandi (Svíþjóð), sealt Norrasse (Nóregr) ja edasi Islandile (Ísland).

Saagakatkend jutustab Thorkelli reisidest ning suurtest tegudest, muuhulgas tapab ta väidetavalt Edela-Soome rannikul ühe pooleldi inimest, pooleldi looma meenutava koletise. Kuna siit leiame viite Soome aladele, võiks ära märkida, et toponüümi *Finnland* kohtame islandlaste saagades vaid ühel korral. Lisaks leidub aga mitmesuguseid liitsõnu, kuhu kuulub eesliide *finn-* ja mis eelkõige osutavad saamidega seotud ettevõtmistele. Ülaltoodud saagakatkendis on Thorkelli järgmiseks saavutuseks lohetapmine. Kohaks, kus ta oma vägiteo

sooritab, on *Aðalsýsla*. Viimane leiab islandlaste saagades mainimist ühel korral, seostudes taas Eestiga, täpsemini Mandri-Eesti lääneosa-ga. Nimetus iseenesest moodustab mõnes mõttes vastanduse eelpool vaadeldud toponüümile *Eysýsla*. Nimelt tähistab vana-islandi sõna *sýsla* teatud administratiivpiirkonda, sellele lisatud *ey* aga saart – niisiis on tegemist saarepiirkonnaga. Eesliide *aðal*- viitab aga põhipiirkonna-le – seega Mandri-Eestile.

Siinne saagalõik kujutab endast huvitavat segu realistlikest ja fantastilistest saagaelementidest – ajalooliste kohanimedega määratle-tud raamides arendatakse väljamõeldud lugu. Samas rõhutatakse kogetu talletamist traditsioonis, saaga jätkub nimelt kirjeldusega, kuidas Thorkell laseb nimetatud sündmused kodus puitnikerduste abil jäädvustada. Võib-olla püütakse sel viisil toonitada nende juhtumiste ehtsust ja ehedust, kuigi teisest küljest tekitab vastupidist efekti Thorkelli hüüdnimi *hákr*, mida eesti keelde võiksime latardi või suu-rustlejana tõlkida.

Eesti aladega võrreldes leiab mõnevõrra sagedasemat mainimist (seitsmel korral, neist kolmel aga ühe sündmuse lõikes) *Garðaríki*, mis oli sihtpunktiks siis, kui Läänemerelt suuri jõgesid mööda Põhja-Venemaale purjetati. Saagades osutab see Laadoga ja Ilmeni järvede vahelisele alale; nimetus *Garðaríki* on hilisem kui ruunikirjades ja skaldiluules esinev toponüüm *Garðar* (vt nt Jackson 2003: 36).

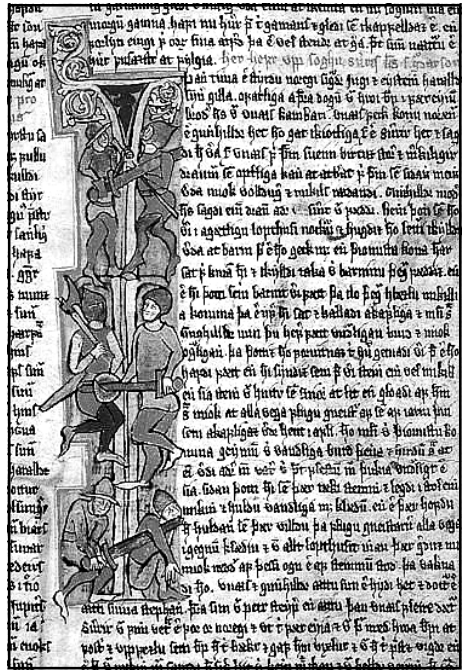
Alustasime ülevaadet näitega Egilli saagast, kus kasutati toponüü-mi *Austrvegr*. Käesoleva piiratud valimiku lõpetuseks sobiks hästi katkend sama saaga ühest teisest peatükist, kus samuti Idatee-le suun-dutakse. Edaspidise tegevuse käigus lisatakse siin täpsustus, et retk viis välja *Kúrlandi* – Kuramaale:

Þeir Þórólfr ok Egill váru með Þóri í góðu yfirlæti, en þeir bjuggu um várit langskip mikit ok fengu menn til ok fóru um sumarit í Austrveg ok herjuðu ok fengu of fjár ok áttu margar orrostur. Heldu þeir ok út til Kúrlands ok lögðu þar við land með hálfmánaðar friði ok kaupstefnu; en er því var lokit, þá tóku þeir at herja ok lögðu at í ýmsum stöðum. (ES 46. ptk, ÍF II, 114).

Thórólfr ja Egill kogesid Thóriri juures head kohtlemist, aga kevadel seadsid nad valmis võimsa viikingilaeva, said mehed kokku ja sõitsid suvel Idatee-le (*Austrvegr*), rüüstasid ja said palju saaki ning pidasid rohkeid lahinguid. Võtsid siis suuna ka Kuramaale (*Kúrland*) ning peatusid sealsel rannikul pool kuud rahu-s, et kaubelda; kui sellega saadi ühele poole, hakkasid nad uuesti rüüstama ning ründasid mitmeid paiku.

Joonis 3. Lehekülj Njalli saagast.

103-1397086-4157453.html

Joonis 4. Njáll Þorgeirsson, Njalli saaga kangelane. 19. sajandi Islandi käsikirjast. Islandi Rahvus- ja Ülikooli Raamatukogu. rmc.library.cornell.edu/exhibits/sagas/njall.html, Njall.jpg

Edasi kirjeldatakse, kuidas Egill oma kaaslastega Kuramaa asulatesse röövretki korraldab, kuni nad kuramaalaste (vana-islandi keeles *Kúrir*) poolt kinni võetakse. Neil õnnestub siiski vabaneda ning ühtlasi päästavad nad sügavast august välja kolm meest. Ühe nimi on Áki, kes ütleb neile, et teised kaks on tema pojad ning et nad on taanlased, kes eelmisel suvel vangistati (Originaalis tekst: *Áki sagði, at þat váru synir hans tveir ok þeir váru menn danskir, höfðu þar orðit herteknir it fyrra sumar* (ES 46. ptk, ÍF II 116)).

Võrdluseks võib tuua, et Kuramaad on mainitud mitmesugustes skandinaavia kirjalikes allikates, mille andmestikku täiendavad ja täpsustavad läbi viidud arheoloogilised uurimused. Näiteks skandinaavlaste tegevuse kohta antud piirkonnas on Mickevičius (1997: 191) väitnud, et kuigi ei leidu tõendeid, mis kinnitaksid püsivate viikingiasulate leidumist Ida-Balti aladel, on siiski ilmne, et skandinaavlastele oli antud piirkond hästi tuntud ja neil olid siin oma huvid.

Vaatlusalune osa Egilli saagast eristub aga eelnevatest näidetest. Enamasti piirduvad saagad erinevatele paikadele viitamisega, lisamata midagi vastava piirkonna või sealsete elanike kohta. See ei kehti mitte ainult Läänemere äärsete alade, vaid ka muude sihtpunktide osas, ainult üksikutel juhtudel esitatakse põhjalikumaid kirjeldusi.⁴ Niisiis on sinne peatükk erandlik, kuna selles tuleb juttu ka Kuramaa asulatest ning elanikest. Samas peab kohe rõhutama, et selles ei sisaldu iseenesest ajaloolist teavet vastava kultuuri kohta, tegemist on saagaliku kirjeldusega, mis on vajalik tervikliku loo seisukohast.

Saagastruktuur ja ajaline raamistik

Vaadeldud Läänemere piirkonnale viitavad näited moodustavad osa islandlaste saagade tüüpskeemist, milles Islandilt lahkumisel ja võõrsile rändamisel on täita kindel roll. Reisilemineku konkreetsete motiivid võivad varieeruda: näiteks konfliktide tõttu kodumaalt pagemine, mujalt kuulsuse ja rikkuse otsimine, soov sõdalase ja/või skaldina tuntust saavutada jms (vt Pálsson 1989: 31). Sellest kõigest nähtub aga, et võõrsil rändamist käsitletakse saagades kui levinud tava ning saagakangelase karjääri loomulikku osa. Võib isegi väita, et saagategelane lihtsalt peab ringi reisima, kui ta üldse soovib midagi korda saata, ja areng noorukist täiskasvanud meheks toimub nende retkede jooksul (Meulengracht Sørensen 1993: 224). Välisretked saavad oluliseks osaks tegelase üld-iseloomustusest, nii öeldakse Egilli saagas Björn Brynjolfssoni kohta:

Björn var farmaðr mikill, var stundum í víking, en stundum í kaupferðum; Björn var inn gørviligsti maðr. (ES 32. ptk, ÍF II, 83).

---

⁴ Üheks ilmekaimaks näiteks on Finnmörki (Finnmark) asukoha ning looduslike iseärasuste kirjeldus Egilli saaga 14. peatükis.

Björn oli suur meresõitja, ta käis aeg-ajalt viikingiretkedel, aeg-ajalt kaubasõitudel; Björn oli üks eriliselt tubli mees.

Samuti kinnitatakse saagades, et tähtis on seejärel neist rännakutest ning omandatud kogemustest lugusid vesta või neid muul viisil teiste jaoks jäädvustada. Järgnev katkend Njállis saagast on üheks võimalikuks niisuguse situatsiooni kirjelduseks:

Njáll varð feginn kvámu þeira ok það, at þeir skyldi vera þar um nóttina; þeir gerðu svá, ok sagði Gunnarr frá ferðum sínum. (NS 32. ptk, ÍF XII, 84).

Njállil oli nende külaskäigust väga hea meel ning ta palus, et nad jääksid ööseks sinna; nii nad tegidki, ning Gunnar vestis oma retkedest.

Mööda välisilma ringi rändamine toob endaga alati kaasa kuulsust. Seda rõhutavad ka saagategelased ise, nõnda nagu Njáll ennustab Gunnarrile:

Ok svá sem þér varð in fyrri utanferð þín mikil til sæmðar; þá mun þér þó sjá verða miklu meir til sæmðar; muntú koma út með mannvirðingu mikilli ok verða maðr gamall, ok mun engi maðr hér þá á sporði þér standa. (NS 74. ptk, ÍF XII: 181).

Nii nagu su esimene retk tõi sulle suurt kuulsust, toob see retk sulle nüüd veelgi suuremat kuulsust; sa tuled tagasi väga austatuna ja elad vanaks meheks ning mitte kellestki pole sulle siin vastast.

Samasugusesse taustsüsteemi kuuluvad viikingilahingud ja kaubandustegevus Läänemere piirkonnas. Reisisihtpunktid, mida saagad neil aladel nimetavad, on jutustuse ülesehituse seisukohast mõjutegurid saagategelaste kujunemisloos. Niisugune on vastava andmestiku esmane funktsioon, kuid nende viidete tähendus ei piirdu vaid saagakangelaste mehistumise ja muude süzeeliinide kajastamisega. Saagad annavad tunnistust retkede muudestki tulemitest, heites omal viisil valgust võimalikele kultuurilistele mõjutustele. Kontaktid teiste maade ja rahvastega võivad näiteks otseselt hakata määratlema mõnede tegelaste identiteeti – hüüdnimede abil võidakse näidata, et inimene on mujalt pärit või siis pikemat aega võõrsil viibinud või välisretkedega rohkelt tust kogunud. Leiame hüüdnimesid nagu *Austmaðr* (Idamees), *Englandsfari* (Inglismaasõitja) jne. *Laxdæla* ja *Eyrbyggja* saagades kohtame tegelast Björn Ketilssoni, kelle kohta

viimatinimetatud saagas selgitatakse, et ta kasvas üles kasuvanemate juures Jämtlandis. Kui ülejäanud pere rändas Hebriididele, jäi tema itta. Hüüdnime *Austmaðr* pälvis ta siis, kui perega ühinedes keeldus ristiusku vastu võtmast.

Materialistlikumat laadi kontaktidest erinevate regioonidega räägivad katked, mis osutavad kaubavahetusele ja/või mainivad võõraist paigust kaasa toodud esemeid, näiteks riideid ja relvi. Need kirjeldused jutustavad sellest, kuidas reiside käigus sooviti endale üht-teist hankida. See on igati loogiline, kuna paljud välisretked – sh Läänemere piirkonda – võeti ette kauplemiseks või siis rüüstamiseks. Samas võidi atraktiivseid esemeid omandada ka võitluse käigus. Njälli saagas räägib Thorkell hákr oma mõõga kohta:

Þetta sax fekk ek í Svíþjóðu, ok drap ek til inn mesta kappu, en síðan vá ek margan mann með. (NS 120. ptk, ÍF XII, 305).

Selle mõõga sain ma Svealandis (Svíþjóð) ja tapsin sellega suurima sõdalase, ning sellest ajast saadik veel hulga mehi.

Teine näide pärineb Egilli saagast, kus kirjeldatakse tema Kuramaalt pärit mõõka:

Egill hafði inn sama búnað sem Þórólfr; hann var gyrðr sverði því, er hann kallaði Naðr; þat sverð hafði hann fengit á Kúrlandi; var þat it bezta vápn. (ES 53. ptk, ÍF II, 136).

Egillil oli samasugune varustus nagu Thórólfril; vööl oli tal mõõk, mida ta kutsus Nadriks (Naðr – Uss); selle mõõga oli ta saanud Kuramaal (Kúrland); see oli parim relv.

Analüüsidest saagade esitatud andmestikku laiemas perspektiivis tõstatub küsimus, mil määral võib seal loodud pilte tõlgendada saagaajastu ilmingutena. Oleme juba tõdenud, et islandlaste saagad sisaldavad endis ajaloolise reaalsuse kihte. Saagaautorid, kes küll esindasid keskajale iseloomulikke kirjanduslikku maailma, on ühtlasi kasutanud suulises traditsioonis talletatud teadmisi, mille tulemusena ongi välja kujunenud saagade eripärane vorm (Ólason 1987: 41).

Saagade toponüümia on oma vormilt ja päritolult põhjamaine või siis sealsesse traditsiooni sulandatud. Kohanimed tõendavad, et eksisteeris vajadus erinevaid piirkondi nimeliselt identifitseerida ja luua jutustatava tarbeks realistlik raamistik. Samas võib eeldada, et niisugune raamistik peegeldab endas varasematel aegadel omandatud kogemusi ning säilinud teadmisi erinevate maade ja rahvaste kohta.

Just reiseid käigus avanes saagaajastu inimesel võimalus erinevaid paikkondi ja inimesi tundma õppida – nii nagu seda näiteks kirjeldatakse Egilli saagas:

Maðr sá, er ørendi þetta bar, hann var allra landa maðr, hafði verit löngum í Danmörk ok í Svíaveldi; var honum þar allt kunnigt fyrir bæði um leiðir ok mannadeili; hann hafði ok víða farit um Nóreg. (ES 70. ptk, ÍF II, 221).

Mees, kes selle sõnumi tõi, oli igasugustes maades käinud, ta oli olnud pikka aega Taanis (Danmörk) ja Rootsis (Svíaveldi); seal tundis ta väga hästi nii teid kui inimesi; samuti oli ta rännanud kogu Norras (Nóregr).

Reisimist kajastades loovad saagad omanäolise pildi tollaegsest suhtlusest, tegelikult võibki nende vahele võrdusmärgi asetada. Retked erinevatesse kohtadesse kujunevad üheks võimalikuks suhtlusvormiks: näiteks saab reiseid käigus sõnumeid edasi toimetada ning uudiseid levitada – niisuguseid olukordi kirjeldatakse saagades rohkesti. Muuhulgas tuleb rõhutada laevade olulist rolli. Laevadel ei veeta sugugi ainult kaupu, vaid ka sisulist informatsiooni, ning just tänu laevavahendusele jõuavad Islandile mitmesugused uudised, mille kohta saagad toovad samuti kõnekaid näiteid. Edasi antakse stseene, mille käigus uudistevahetus toimub otse laeval, ning selles mõttes demonstreerivad saagad hästi, mil määral inimestevahelise suhtluse edukus sõltub ka niisugusest tehnilisest abivahendist nagu laev.

Eelneva põhjal võime väita, et saagades määratletud rännuteed ja sihtpunktid toimisid saagaajastul ka teatud kommunikatsioonimarsruutidena. Saagade loodud maailmas segunevad huvitavalt väljamõeldis ja tegelikkus; näiteks arusaamine teiste maade keelest ning kultuurist ei kujuta endast reisimisel reeglina probleemi.⁵

Lisaks aga võib neid nn kommunikatsioonimarsruute vaadelda ka reaalses ajalises kontekstis. Eeldades, et saagade üheks püüdeks on kajastada möödanikku, võime otsida neis märke ammusest kogemusest. Viited retkede moodustavad osa saagastruktuurist, ent tegemist pole lihtsalt fiktsiooniga, vaid realistliku andmestikuga, mille kaudu leiavad kinnitust niisugused konkreetsete tegevused nagu rüüsteja/või kaubaretked jms. Ühtlasi on vastav andmestik säilinud saagaajastu elulaadi tulemusena, milles reisimisel oli täita oluline roll.

Saagades piisab enamasti lihtsalt üldsõnalistest viidetest, tihti antakse meile n-ö kätte vaid üldsuund. Reeglina ei jutustata midagi täp-

semat paikade ega inimeste kohta, kuid ometi mainitakse ära saagategelaste soov võõraid kante tundma õppida, mida sobivad illustreerima Thorsteinni sõnad Kjartanile *Laxdæla* saagas:

“*Er þat várkunn mikil, frændi,*” segir Þorsteinn, “*at þik fýsi at kannanna annarra manna siðu.*” (LS 40. ptk, ÍF V, 114).

“Siin pole midagi imestada,” ütles Thorsteinn, “et sul on kikk õppida tundma teiste inimeste elulaadi.”

Ehk on need meile tänapäevalgi huvipakkuvad osutused talletatud saagadesse just tänu sealsete tegelaskujude ammusele soovile kogeda erinevaid maid ja rahvaid.

Avaramas plaanis on niisuguste motiividega samuti ühendatud tolasele ühiskonnale iseloomulikud ettekujutused ja tavad. Lisaks artiklis vaadeldud toponüümiale sisaldavad saagad üksikasjalikke kirjeldusi islandlaste igapäevaelu ja traditsioonide kohta – kõik see ei saa olla pelgalt saagaautorite loominguline konstruktsioon, vaid kannab endas ka varasemate aegade kogemustepagasit.

Loomulikult pole võimalik eitada fakti, et möödunud nähakse siiski läbi keskaegsete autorite silmade. Paralleele võib siinkohal tuua keskaegsetes kirjutistes levinud vaadete ja ideedega, kus mõnikord kujutati inimelu kolmest faasist koosnevana: esimene neist on varane lapsepõlv, mil inimene seostab end ühe kindla paigaga, teine faas algab siis, kui ta läheb reisima ning leiab, et kuulub laia ilma, kolmas aga kujutab endast lõplikku äratundmist, et mujal jäädakse siiski võöraks (Pálsson 1989: 39). Pálsson iseloomustab saagasid selles valguses kui ajaloolist fiktsiooni. Tema arvates püüavad saagad üheaegselt pakkuda vastuvõetavat kirjeldust möödanikust ning julgustada oma ajastu inimesi endast ja ümbritsevast maailmast paremini aru saama (Ibid). Vähemalt osaliselt on need püüdlused seotud sooviga ehitada silda kaasaja ja möödaniku vahele ning anda väljakujunenud olukorrale selgitusi minevikutraditsioonide abil (vt Durrenberger 1992: 106). Siinjuures tuleb lisada, et meie tõlgendused sünnivad omakorda tänapäevases kontekstis ja arusaamises, et saagamaterjali saab kasutada

⁵ Ühest küljest võib seda pidada saagatraditsiooni loogiliseks ja enestmõistetavaks tulemiks, ent teisalt peab märkima, et leidub stseene, kus saagad peavad vajalikuks erinevatest maadest pärit tegelaste suhtluses kommenteerida võõrast keelest arusaamise küsimust; tuntumad näited pärinevad järgmistest saagadest: *Gunnlaugs saga ormstungu* (ÍF III: 70–71), *Sneglu-Halla þattr* (ÍF IX: 290), *Laxdæla saga* (ÍF V: 51, 54–55).

erineval viisil, ning et isegi visandlikuks jäävad viited võivad mõnel juhul anda huvitavat teavet.

Kokkuvõtvalt võibki tõdeda, et islandlaste saagade näol on tegemist huvitava ja algupärase dialoogiga erinevate ajastute vahel (vt ka Ólason 1998: 9), millele on võimalik läheneda nii kirjanduslikust kui ka kultuuriajaloolisest perspektiivist. Analüüsitud andmestikku laiemas plaanis vaadeldes saab väita, et islandlaste saagade mitmekesine toponüümia on üheks viisiks, kuidas väljenduvad seosed saagaajastu ja saagade kirjapanemise aja vahel. Pildist, mille saagad sel moel loovad, ilmneb teatud järjepidevus varasematel aegadel kogutud ja Islandi kohalikku traditsiooni talletatud teadmistega.

Siinses uurimuses oleme just islandlaste saagades näinud huvitavaid ja omalaadset lähtealust, mille põhjal vaadelda, kuidas saagamaa-ilmast kajastatakse kontakte lähemate ja kaugemate aladega – seda Läänemere piirkonna näitel. Omandamiseks põhjalikumat ülevaadet põhjamaistes kirjalikes allikates leiduvast andmestikust kindlate regioonide kohta, tuleb lisaks islandlaste saagadele analüüsida ka teist tüüpi saagasid. Samuti saab saagakirjanduse pakutud pilti täiustada võrdluses autentsemate allikatega, nagu skaldiluule ja vana-islandi autorite geograafilised tööd ning skandinaavia päritolu allikad – näiteks ruunikirjad. Ajaloolist käsitlust süvendades on oluline täiendava võrdlusmaterjalina kaasata ka arheoloogiliste uurimuste tulemusi.

Kirjandus

- Alas, Arvo 1999. Islandi saagad ja Eesti. *Looming*, 2. Tallinn: Perioodika, lk 244–248.
- Brennu-Njáls saga*. Íslenzk Fornrit XII, 1954. Sveinsson, Einar Ólafur (toim). Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.
- Durrenberger, Paul E. 1992. *The Dynamics of Medieval Iceland: Political Economy & Literature*. Iowa City: University of Iowa Press.
- Egils saga Skalla-Grimssonar*. Íslenzk Fornrit II, 1933. Nordal, Sigurður (toim). Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.
- Eyrbyggja saga*. Íslenzk Fornrit IV, 1935. Þórðarson, Matthías & Sveinsson, Einar Ólafur (toim). Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.
- Gunnarssaga Keldugnúpsfjfls*. Íslenzk Fornrit XIV, 1959. Halldórsson, Jóhannes (toim). Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.
- Gunnlaugs saga orms tungu*. Íslenzk fornrit III, 1938. Jónsson, Guðni & Nordal, Sigurður (toim). Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.

- ÍF = *Íslensk Fornrit II–XIV*. 1933. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Jackson, Tatjana Nikolaevna 1991. The North of Eastern Europe in the Ethnogeographical Nomenclature of Early Nordic Texts. *The Audience of the Sagas*, I. The Eighth International Saga Conference. Göteborg: Gothenburg University Preprints, lk 228–237.
- Jackson, Tatjana Nikolaevna 2003. The Image of Old Rus in Old Norse Literature (a Place-Name Study). *Middelalderforum*, 2003/1–2. Oslo, lk 29–56.
- Kristjánsson, Jónas 1997. *Eddas and Sagas. Iceland's Medieval Literature*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Laxdæla saga*. Íslensk Fornrit V, 1934. Sveinsson, Einar Ólafur (toim). Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Melnikova, Elena Aleksandrovna 1996. The Viking Oecumene. Melnikova, Elena Aleksandrovna (toim). *The Eastern World of the Vikings. Eight Essays about Scandinavia and Eastern Europe in the Early Middle Ages*. Gothenburg Old Norse Studies, 1. Göteborg: Göteborgs Universitet, lk 3–18.
- Meulengracht Sørensen, Preben 1992. “Some Methodological Considerations in Connection with the Study of the Sagas.” Pálsson, Gisli (toim). *From Sagas to Society: Comparative Approaches to Early Iceland*. Enfield Lock, Middlesex: Hisarlik Press, lk 27–42.
- Meulengracht Sørensen, Preben 1993. *Fortælling og ære. Studier i islændingesagaerne*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Mickevičius, Arturas 1997. Curonia in the ‘Eastern Policy’ of Viking Age Scandinavia. Kazakevicius, Vytautas & Zulkus, Vladas (toim). *The Balts and their Neighbours in the Viking Age*. Archaeologica Baltica, 2. Vilnius: Institute of Lithuanian History, lk 191–199.
- Ólason, Vésteinn 1987. Norrøn litteratur som historisk kildemateriale. Karlsson, Gunnar (toim). *Kilderne til den tidlige middelalders historie*. Rapporter til den XX nordiske historikerkongres. Reykjavík: Sagnfræðistofnun Háskola Íslands, lk 30–47.
- Ólason, Vésteinn 1998. *Dialogues with the Viking Age. Narration and Representation in the Sagas of the Icelanders*. Reykjavík: Heimskringla, Mál og Menning Academic Division.
- Pálsson, Hermann 1989. Early Icelandic Imaginative Literature. Tucker, John (toim). *Sagas of the Icelanders: A Book of Essays*. New York: Garland, lk 27–39.
- Sneglu-Halla þátr*. Íslensk fornrit IX, 1938. Kristjánsson, Jónas (toim). Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.

- Tarvel, Enn 1994. Förbindelser mellan Skandinavien och de Baltiska länderna 800–1227 i belysning av skriftliga källor från Skandinavien. Tønnesson, Kåre (toim). *Norden og Baltikum*. Oslo: IKS, avdeling for historie, lk 58–68.
- Tucker, John 1989. Introduction: Sagas of the Icelanders. Tucker, John (toim). *Sagas of the Icelanders: A Book of Essays*. New York: Garland, lk 1–26.

Summary

Communication and Contacts in the Baltic Region as Depicted in the Sagas of Icelanders

The purpose of the current paper is to explore some aspects of the depiction of contacts in the Baltic region on the basis of the sagas of Icelanders. The sagas of Icelanders form a well-known category amongst medieval Icelandic saga literature. The sagas claim to represent the life and activities of Icelandic families in the period of c. 870–1030, but they have been written down mainly in the 13th and 14th centuries. One common thematic element in many sagas concerns travel and contacts with different regions as seen from the Icelandic perspective. In this paper the emphasis is laid upon tracing references to various places within the Baltic area – the collected evidence is discussed both from a literary and culture-historical point of view. It is argued that corresponding saga scenes reflect certain practical experiences and knowledge that may derive from the period the sagas depict. On the other hand, such information is inserted into the general narrative and as such it also fulfils various fictional and illustrative purposes. The paper finally underlines that in saga studies it is useful to combine different perspectives so as to illuminate both their literary and cultural significance.

Key words: sagas of Icelanders, travel, communication, the Baltic region, eastern journeys, cultural contacts.

Märksõnad: islandlaste saagad, reisimine, kommunikatsioon, balti regioon, idapoolsed retked, kultuurikontaktid.